

Makale Künyesi (Araştırma): Yeloğlu, A. (2022). 1933-1937 arası Kaşgar'da çıkan yayınların dili: Çağatay Türkçesi ve Yeni Uygur Türkçesi ile karşılaştırma. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 540-574.

<https://doi.org/10.32321/cutad.1160137>

1933-1937 ARASI KAŞGAR'DA ÇIKAN YAYINLARIN DİLİ: ÇAĞATAY TÜRKÇESİ VE YENİ UYGUR TÜRKÇESİ İLE KARŞILAŞTIRMA¹

Adem YELOĞLU²

ÖZET

15. yüzyıldan 20. yüzyılın başına kadar bütün Türkistan'ın ortak yazı dili olarak varlığını sürdüren Çağatay Türkçesi, siyasî otoritelerin etkisi ile bölgesel yazı dillerinin oluşturulduğu 20. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Doğu Türkistan'da yerini Yeni Uygur Türkçesine bırakmıştır. Bu geçiş, birden ve keskin bir şekilde olamayacağı için arada bir geçiş dönemi olması muhtemeldir. Bu geçiş dönemi de 20. yüzyılın ikinci çeyreğine denk gelmektedir. Yeni Uygur Türkçesi 1920'li yıllara kadar Arap alfabesine dayalı Çağatay yazısını kullanmıştır. Bu tarihten itibaren bölge aydınları yazıda bir reform yapmanın gerekliliğine inanmıştır. 1982 yılına kadar gerek siyasî otoritenin etkisinde kalan bölge aydınları gerek doğrudan siyasî otorite tarafından pek çok kez yazıda değişiklik yapılmıştır. Bu gün Yeni Uygur Türkçesi üzerine yapılan çalışmalar, 1983 yılında kabul edilen Arap alfabesinin ıslah edilmesiyle oluşan yeni yazı sistemi ile eserler veren bu günkü Yeni Uygur Türkçesi üzerinedir. Bu makalede Kaşgar'da 1933-1937 yılları arasında Kutluk Şevki tarafından çıkarılan 290 sayı ve 660 sayfa olan "Şarkî Türkistan Hayatı, Erkin Türkistan ve Yeni Hayat" adlı gazetelerin belirli yıl ve belirli sayılarından hareketle Yeni Uygur Türkçesi için 1950 öncesi incelenecek, Yeni Uygur Türkçesinin bu dönemde nasıl bir özellik gösterdiği belirlenecek, belirlenen bu özellikler Yeni Uygur Türkçesi ve Çağatay Türkçesi ile karşılaştırılacaktır. Böylelikle Yeni Uygur Türkçesinin bu zaman diliminde nasıl bir özellik gösterdiği, Çağatay Türkçesine mi yoksa bugün kullanılan Yeni Uygur Türkçesine mi

¹ Makale, 2018 yılında savunulan *Kaşgar'da 1923-1940 Arası Basılan Yayınların Dili: Çağatay Türkçesi ve Yeni Uygur Türkçesi ile Karşılaştırma* adlı doktora tezinin dayanağıdır.

² Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Dr. Öğr. Üyesi. adem.yeloglu@ohu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-4924-7659>

daha yakın olduğu üzerinde durulacaktır. Başka bir deyiş ile Çağatay Türkçesinden Yeni Uygur Türkçesine geçiş dönemi incelenecektir.

Anahtar kelimeler: Geçiş dönemi Uygur Türkçesi, Çağatay Türkçesi, Yeni Uygur Türkçesi.

LANGUAGE OF PUBLICATIONS AVAILABLE IN KASHGAR BETWEEN 1933-1937: COMPARISON WITH ÇAĞATAY TURKISH AND NEW UYGUR TURKISH

ABSTRACT

Chagatai Turkish, which continued to exist as the common written language of all Turkestan from the 15th century to the beginning of the 20th century, left its place to New Uyghur Turkish in East Turkestan since the first quarter of the 20th century, when regional written languages were created with the influence of political authorities. Since this transition cannot happen suddenly and sharply, it is certain that there will be a transition period in between. This transition period also coincides with the second quarter of the 20th century. The New Uyghur Turkish used the Chagatai script based on the Arabic alphabet until the 1920s. Since this date, the intellectuals of the region believed in the necessity of making a reform in writing. Until 1982, both the intellectuals of the region, who were under the influence of the political authority, and the direct political authority made many changes in the article. The studies on the New Uyghur Turkish today are on the New Uyghur Turkish, which produces works with the new writing system formed by the reform of the Arabic alphabet adopted in 1983. In this article, the New Uyghur Turkish will be examined before 1950, based on certain years and certain issues of the newspapers named "Şarkî Türkistan Hayatı, Erkin Türkistan ve Yeni Hayat" with 290 issues and 660 pages published by Kutluk Şevki between 1933 and 1937 in Kaşgar. It will be determined what kind of features it showed in this period, and these determined features will be compared with New Uyghur Turkish and Chagatai Turkish. Thus, it will be emphasized how the New Uyghur Turkish has a characteristic in this time period, whether it is closer to the Chagatai Turkish or the New Uyghur Turkish used today. In other words, the transition period from Chagatai Turkish to New Uyghur Turkish will be examined.

Keywords: Transition period Uyghur Turkish, Chagatai Turkish, New Uyghur Turkish.

GİRİŞ

Tarihî silsilesi itibarı ile Eski Türkçe, Karahanlı Türkçesi ve Harezmi-Kıpçak Türkçesinin devamı ve Türkistan Türklüğünün ortak yazı dili olan Çağatay Türkçesi Doğu Türkistan'da 20.yüzyılın ortalarına kadar varlığını sürdürmüştür. 20. yüzyılın başlarından

İtibaren Türkistan'da siyasî otoritelerin etkisi ile mahallî şivelerin yazı dili haline getirilmesi ile birlikte Çağatay Türkçesi gittikçe mahallileşmiştir. Sadece Doğu Türkistan'da değil tüm Türkistan'da beş yüzyıldır yazı dili olarak kullanılan Çağatay Türkçesinin artık bu coğrafyada Yeni Uygur Türkçesi olarak kullanılması elbette doğal bir değişme olmayıp ve bu değişim anî ve keskin bir şekilde olmamıştır. Arada bir geçiş döneminin olması gerekir. Yeni Uygur Türkçesi için bu geçiş dönemi de 20. yüzyılın ikinci çeyreğine denk gelmektedir.

Çarlık Rusyasının istila ettiği coğrafyadaki insanları Hıristiyanlaştırma ve Ruslaştırma projesinin bir parçası olarak geliştirdiği dil politikaları sonucunda tüm Türkistan'da olduğu gibi Doğu Türkistan'da da 11. yüzyıldan beri bu coğrafyada kullanılan Arap alfabesinin Türk dilini ifade etmekte yetersiz kaldığına inandırılan bölge aydınları 1920'li yıllarda yazıda reform yapılması gerektiğini düşünmüş ve yeni arayışlara girmiştir. Aslında bu gün kullanılan Türk lehçelerinin ayrı ayrı diller haline gelmesi aslen bir papaz olan İlminski tarafından 1870'li yıllarda ortaya atılmış ve daha sonraları uygulamaya konulmuştur (Yaman, 2000, s. 15). 18. ve 19. yüzyıllarda iyice yerleşen Rus yayılmacılığı ile birlikte başta Rus okullarında yetişen ve ortak yazı dilinden habersiz Türk aydınları 19. yüzyılın ikinci yarısında mensubu oldukları türk topluluğu için edebî bir dil yaratmaya gayretine girmişlerdir. Bu çalışmaların ilki Kazak yazı dilini yaratmaya çalışan misyoner İlminski'nin girişimleri ile ortaya çıkmıştır. Başka bir misyoner olan Ostroumov da "Sart" dilini yaratmaya çalışmıştır (Johanson, 2002, s. 73). Mahallî şivelerin yazı dili haline getirilmesi işi bilimsel bir çalışma ile merkezden alınan kararlarla yapılmış en az kişi tarafından konuşulan ağızlar yazı dili haline getirilmiştir. Buradaki asıl maksat aynı dili kullanan kişileri birbirinden ayırmaktır (Yaman, 2000, s. 15). Böylelikle Kazan'dan Kaşgar'a kadar değişik coğrafi bölgelerde konuşulan Türk lehçeleri üzerine kurulan yeni yazı dilleri oluşmaya başlamıştır. Buna bağlı olarak da Doğu Türkistan'da da bu günkü yazı dilinin çıkış noktası sayabileceğimiz, Urumçi ağzına dayalı bir yazı dili oluşturulmuştur (Öztopçu, 1993, s. 168).

Bu gün Yeni Uygur Türkçesi diye adlandırdığımız, konuşurlarının büyük çoğunluğu Doğu Türkistan'da bulunan ve Türk dilinin güneydoğu grubunda yer alan bu Türk lehçesinin adı da "Uygur" gibi 20. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren kullanılmıştır. Doğu Türkistanlılar bu tarihe kadar kendilerini "Türk" olarak tanımlamış ve ancak Çinlilerin kendilerini "Aksulu, Kaşgarlı, Yarkentli, Turfanlı" gibi isimlerle nitelendirmelerini sebep göstererek 1921 yılında Taşkent'te yapılan bir toplantıda alınan kararla "Uygur" adını benimsemişlerdir (Öztürk, 1994, s. 1). 1934 yılında kurulan Doğu Türkistan Hükümeti

bu ismi genel isim olarak kabul etse de (Öztopçu, 1992, s. 17) bu isim Doğu Türkistan Türklerine Sovyetler Birliği ve Çin tarafından verilmiş etnik bir isimlendirme olmuş (Koraş, 2015, s. 1) ve 1955 yılında ‘Şincan Uygur Özerk Bölgesi’ adı ile Çin’in bir eyaleti olarak Çin’e bağlanması ile resmîyet kazanmıştır.

Çin’in kendi sınırları içinde yaşayan azınlıklar ile ilgili bu politikasında SSCB’nin azınlıklara uyguladığı politika etkili olmuştur. 1911 yılında Sun Yat Sen liderliğindeki milliyetçi Çinliler Vuçang’da çıkan askeri isyan neticesinde Mançu yönetimini devirerek iktidarı ele geçirmiş (Demirağ, 2014, s. 238). 1912 yılında Çin Devleti’nin başına geçen Sun Yat Sen SSCB’nin azınlıklara uyguladığı politikaları yakından takip etmesi için General Çang Kay Şek’i SSCB’ye göndermiştir. General Çang Kay Şek SSCB’de iken Sun Yat Sen ölmüş, General Çang Kay Şek Çin’e dönmüş ve Çin Devleti’nin başına geçmiştir SSCB’nin politikalarını yakından takip eden ve bu politikaları benimseyen General Çang Kay Şek Çin sınırları içinde yaşayan azınlıklar için bu politikaları uygulamıştır. Ona göre Çin sınırları içinde yaşayan tüm milletler Çin’e tabidir ve bütün azınlıkların dinleri, dilleri ve kültürleri Çin bünyesinde eritilmelidir (Demirağ, 2014, s. 239).

Kazan’dan Kaşgar’a kadar olan değişik coğrafyalarda konuşulan Türk lehçelerinden yeni yazı dili yaratma gayretleri Doğu Türkistan’da da kendini göstermiş siyasi otoritenin etkisi ile Arap alfabesinin konuştukları dili ifade etmede yetersiz kaldığı fikrine inandırılan bölge aydınları yazıda reform yapma gerektiğini dile getirmeye başlamışlardır. 1920’li yıllarda reform ihtiyacı gündeme gelse de somut bir netice elde edilememiş, yazı sistemindeki ilk değişiklik alfabeden ط, ظ, ع, ض, ذ, ص, ح, ث, ج, ح, ذ, ص, ض, ع, ط, ظ harflerin çıkarılması ile olmuştur³ (User, 2006, s. 128). Doğu Türkistan’ın 1949 yılında Çin tarafından işgal edilmesi ve 1955 yılında “Şincan Uygur Özerk Bölgesi” adıyla Çin’in bir eyaleti olarak Çin’e bağlanmasına kadar olan süreçte yazıda yapılan değişiklikler siyasi otoritenin etkisi ile bölge aydınlarına yaptırılmıştır. Bu tarihten sonra ise Çin sınırları içinde yaşayan Uygur Türkleri de dâhil olmak üzere bütün azınlıkların dili ile ilgili çalışmalar resmîyet kazanmış doğrudan Çin Halk

³ Doğu Türkistan Türklerinin kullandıkları alfabede ilk somut düzenlemenin ne zaman yapıldığı konusunda iki farklı görüş vardır. Bunlardan birincisi 1937 yılında bu harflerin alfabeden çıkarıldığı yönündedir (bk. User, 2006, s. 127-128). İkincisi görüş ise 1951 yılına kadar alfabede herhangi bir değişiklik yapılmayıp ilk düzenlemenin 1951’de bu harflerin çıkarılarak yapıldığıdır (bk. Öztopçu, 1993, s. 169).

Cumhuriyeti eli ile yapılmıştır (User, 2006, s. 129). Böylelikle 1920'lerde yazıda reform yapılması gerektiği düşüncesinden başlayarak 1982 yılında Arap alfabesinden geliştirilmiş ve bu gün hâlâ kullanılan yeni yazı sisteminin kabulüne kadar Yeni Uygur Türkçesi için gerek bölge aydınları gerek Çin yönetimi tarafından pek çok kez yazıda değişiklik yapılmıştır.

Çalışmamızda, Çağatay Türkçesinden Yeni Uygur Türkçesine geçiş döneminin birden olamayacağı gerçeğini göz önünde bulundurarak 1933-1937 yılları arasında Kaşgar'da Hacı Şevki Kutluk tarafından çıkarılan 290 sayı ve 660 sayfa olan “Şarkî Türkistan Hayatı, Erkin Türkistan ve Yeni Hayat” adlı gazetelerin belirli yıl ve belirli sayılarından hareketle Yeni Uygur Türkçesi için 1950 öncesi incelenecek, Yeni Uygur Türkçesinin bu dönemde nasıl bir özellik gösterdiği belirlenecek, belirlenen bu özellikler Yeni Uygur Türkçesi ve Çağatay Türkçesi ile karşılaştırılacaktır. Yani bugün Yeni Uygur Türkçesi olarak adlandırdığımız bu Türk lehçesinin Çağatay Türkçesinden Yeni Uygur Türkçesine geçiş dönemi incelenecektir.

1. METİNLERİN SES BİLGİSİ YÖNÜNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yazılı bir metin üzerinden yapılan incelemede seslerin tam manasıyla değerlendirilmesi oldukça zordur. Çünkü yapılan değerlendirme yazı dilinde temsil edilen sesler üzerinden yapılacak ve konuşma dilindeki gerçek sesleri yansıtmayacaktır.

İncelenen metinlerin dili ünlüler bakımından zengindir; fakat bu metinler Arap alfabesi ile yazılmış olup bu alfabe ünlüler bakımından fakir hatta Türk dilindeki ünlüleri tam manasıyla aksettirmede yetersiz bir alfabedir. Çünkü Türkçedeki tek ortak özellikleri yuvarlaklık olan dört ünlünün (o, ö, u, ü) tamamı mevcut alfabede tek bir işaretle temsil edilmektedir. Aynı durum (ı, i) ve (a, e) ünlüleri için de geçerlidir. Bu iki ünlü de alfabede tek bir işaretle temsil edilmektedir. Bu nedenle kesin hükümlerin çıkarılması oldukça zordur.

Başka bir husus bu gün Yeni Uygur Türkçesinin yazımında kullanılan alfabede /ɪ/ sesini karşılayan bir işaretin olmamasıdır. Yeni Uygur Türkçesi için de en önemli çalışmaların sahibi olan Gunnar Jarring, 1919-1929 yılları arasında bölgede derlemeler yapmış ve bu derlemelerden 1933 yılında “Studien Zu Einer Osttürkischen Lautlehre” (*Doğu Türkçesinin Sesbilgisi Üzerine Çalışmalar*) adlı doktora tezini hazırlamıştır. Doğu Türkçesinin ses bilgisini çalışan Jarring, tezinin materyal kısmında derlediklerini hem Arap hem de Latin alfabesi ile vermiştir. Çalışmada ünlüler değerlendirilirken /ɪ/ sesi için de ayrı bir başlık açılmış ve örnekler verilerek

değerlendirilmiştir (Jarring, 1933, s. 27-28). Jarring'den yaklaşık 50 yıl önce "A Sketch Of The Turki Language As Spoken in Eastern Turkistan" (*Doğu Türkistan'da Konuşulan Türkçenin Taslağı*) adlı bir sözlük hazırlayan Shaw, sözlüğünde /ı/ sesine yer vermemiştir. Shaw ve Jarring aynı bölgede çalışmalar yapmasına rağmen birbirinden farklı bu görüşleri dikkat çekmektedir. Türkçenin yapısı gereği kalın art damak ünsüzleri ile i sesinin telaffuzunun imkânsızlığı dikkate alındığında ı sesinin varlığını kabul etmek gerekmektedir. Jarring'in tespitleri de bu gerçeği doğrulamaktadır (Jarring, 1933, s. 31).

Aynı zamanda Türkçenin aslı dokuz ünlüsünden birisi ve Türkçenin karakteristik ünlüsü olan ê sesinin mevcut Arap alfabesi ile tam olarak gösterilmesi oldukça zordur. ê sesleri kelime başında iki işaret ile (!) ve (ع), kelime içinde ise tek işaret ile (ع) ile gösterilmiştir. Bu şekilde bir yazım ê sesinin i sesi ile karışmasına da sebep olmaktadır. Yine Arapça ve Farsça kelimelerle birlikte Türkçeye giren ince (palatal) a sesini gösteren ayrı bir işaretin olmaması da ayrı bir problemidir.

1.1. Alfabe ve İmlâ

Doğu Türkistan'da yazıda reform yapma ihtiyacı 1920'lerde gündeme gelmiş ilk somut değişikliğin bazı harflerin alfabeden çıkarılması ile bazı kaynaklarda 1937 yılında olduğu (User, 2006, s. 127-128) bazı kaynaklarda ise 1951 yılına kadar her hangi bir değişiklik yapılmayıp ilk değişikliğin 1951 yılında yapıldığı yönündedir (Öztopçu, 1993, s. 169). Alfabeden bazı harflerin çıkarılması ile başlayan bu değişikliğin ardından 1982 yılında kabul edilen Arap alfabesinin ıslah edilmesi ile oluşturulan ve bu gün hâlâ Yeni Uygur Türkçesinin yazımında kullanılan alfabenin kabulüne kadar pek çok değişiklik yapılmıştır.

İncelenen metinler 1933-1937 yılları arasında Kaşgar'da çıkmıştır. Bu gazeteler Arap harfleri ile yazılan Çağatay Türkçesi ile yazılmıştır. 1937 ya da 1951 yılında alfabeden çıkarıldığı bilinen yukarıda bahsettiğimiz harfler de bu metinlerde kullanılmıştır. Yani metinler, yazıda her hangi bir değişikliğin yapıldığı döneme denk gelmemiş tamamen Çağatay Türkçesi ile yazılmıştır. Metin, dil özellikleri bakımından incelendiğinde, bu yayınlarda bu gün kullanılan Yeni Uygur Türkçesinin imlası değil Çağatay Türkçesinin imlasının olduğu açıkça görülmektedir. Aynı zamanda incelenen bu metinler kısmen Yeni Uygur Türkçesi özellikleri gösterse de büyük oranda Çağatay Türkçesi özelliklerini de barındırmaktadır.

Gazetelerdeki bazı yazılarda Kıpçak unsurlarını da görmek mümkündür. Örneğin Kıpçak unsuru olan -v isim-fiil ekine de

rastlanmıştır. Örneğin *okuv* kelimesi gazetelerde beş defa geçmektedir. Bunlardan ikisi aynı yazıda olup yazının yazarı belirtilmemiştir. Fakat yazının başlığı “*Kaşgar Kırgız Akartı Uyuşmasından Malumat*” şeklindedir. Yazının sonunda ise “*Kırgız milleti tarafından teşekkür bildiremez*” ifadesi yer almaktadır. Buradan anlaşılıyor ki yazı Kırgız bir yazar tarafından yazılmıştır. Bir diğer örnek *saklav* kelimesidir. Kelimenin geçtiği gazete 1 Nisan 1935 tarihli olup kelimenin geçtiği yazının yazarı belirtilmemiştir. Dikkat çeken husus ise aynı yazıda *boluv* kelimesinin geçmesidir. -v isim-fiil ekinin kullanıldığı başka bir kelime sayla- “seçmek” fiildir. *Saylav* “Seçim” kelimesi ise ikisi aynı yazıda olmak üzere üç defa kullanılmıştır fakat yazıların yazarı belirtilmemiştir. Bu örneklerden anlaşılabilceği gibi gazetelerde bölgesel ağız özelliklerini gösteren yazılar da bulunmaktadır.

1.2. Ünlüler

Metinlerde Türkçe kelimelerde dokuz ünlü bulunmaktadır. Bunlar; a, e, ê, ı, i, o, ö, u, ü ünlüleridir. Bu ünlüler, incelenen metinlerin yazıldığı dönemden çok daha önce Türkçe yazılı belgelerde tespit edilen ünlülerdir. Bu ünlüleri göstermek için kullanılan işaretler Arap alfabesi ile yazılan Çağatay Türkçesi ile aynıdır. Yani (o, ö, u, ü) ünlülerinin tamamı tek bir işaretle temsil edilmiştir. Aynı durum (ı, i, ê) ve (a, e) ünlüleri için de geçerlidir.

Bu gün Yeni Uygur Türkçesinde ise bütün ünlüler ayrı birer işaret ile gösterilmektedir. Ünlüler için kullanılan işaretler bakımından Yeni Uygur Türkçesi, Çağatay Türkçesinden ve incelenen metinlerden farklılık göstermektedir. Örneğin “ı” ve “i” ünlüleri Çağatay Türkçesinde ve incelediğimiz metinlerde tek bir işaret ile gösterilirken bugün Uygurların kullandığı Arap alfabesinden geliştirilmiş alfabede /i/ ünlüsü için ayrı bir işaret kullanılırken “ı” ünlüsünü karşılayan bir işaret yoktur. Uygurların 1956-1958 yılları arasında kullandıkları Kiril alfabesinde de “ı” ünlüsünü karşılayan bir işaret bulunmamaktadır. Hatta bu durum bir eksiklik olarak Gunnar Jarring tarafından eleştirilmiştir (User, 2006, s. 135).

İncelenen gazetelerde (o, ö, u, ü) ünlüleri Çağatay Türkçesi metinlerinde olduğu gibi Kelime başında (!) ve (s) şeklinde, kelime içinde (s) ile yazılmıştır. Bu ünlülerden herhangi birini, bulunduğu kelimeye bir art damak ünsüzü yoksa harfin ses değerini tayin etmek oldukça zordur. Oysa bu gün Yeni Uygur Türkçesinde bu ünlülerin her biri için ayrı bir işaret kullanılmaktadır.

1.2.1. Kalınlık-İncelik Uyumu

Türkçe kökenli kelimelerde kalınlık-incecik uyumunun korunduğu Çağatay Türkçesinde kimi ince ünlü kelime tabanlarına kalın ünlü ekler gelerek kimi kalın ünlü kelime tabanlarına da ince ünlü ekler gelerek uyumun bozulduğu görülmektedir (Argunşah, 2013, s. 81; Eraslan, 1970, s. 113-124). Eckmann ise uyumun korunmadığı istisnaları müstensih tarafından yapılmış bir hataya bağlar (Eckmann, 2013, s. 28). Son dönem Çağatay metinlerinde bazı Türkçe kelimelerin uyum dışı kullanıldığı görülmektedir (Yıldırım, 2010, s. 17). Yeni Uygur Türkçesinde ise kalınlık-incecik uyumu büyük oranda kendini korusa da bu uyumu bozan en büyük aksaklık “ı” ve “i” sesleri için tek bir işaret kullanılmasıdır. Kalın sıradan olan kelime bu i’leşmenin oturmadığı rahatlıkla görülebilir. Kelimede her ne kadar “ı” ünlüsü yerine “i” ünlüsü yazılmışsa da kelime kalın sıradan ekler alabilmektedir (Öztürk, 2010, s. 7).

Metinlerde de kalınlık-incecik uyumu büyük oranda korunmuştur. Fakat Çağatay Türkçesinde olduğu gibi ince ünlü kelime tabanlarına kalın ünlü ekler, kalın ünlü kelime tabanlarına ince ünlü ekler geldiği de görülmektedir. Aynı kelimenin hem kalın hem de ince sıradan ekler aldığı ikili kullanımlara rastlanmaktadır.

bizğa “bize” (E01/04), *bizge* (Ş03/01, E02/02, Y03/02, Y08/03, Y17/03, Y20/01); *denizge* “denize” (Y06/05), *denizğa* (Y19/02); *köprağ* “çokça” (Y06/02), *köprek* (Y02/03, Y10/07); *maddelik* “maddeli” (Y14/05, Y18/05);

Metinlerde ek uyumsuzluğu bulunan kelimeler, bu kelimelerin geçtiği yazıların yazarları ve yazıların bulunduğu gazeteler arasındaki zaman farkı dikkate alındığında herhangi bir sistematığın olmadığı görülmektedir. Ek uyumsuzluğunun olduğu kelimelerin sayısı da oldukça azdır. Bu durum da bize bunun metinler için genel bir özellik olmadığını ve Eckman’ın Çağatay Türkçesi için genel olarak uyumun korunduğunu uyumun korunmadığı istisnaların ise müstensih tarafından yapılmış bir hata olduğu görüşünü desteklemektedir (Eckmann, 2013, s. 28)

1.2.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu

Bu uyum Çağatay Türkçesinde tam gelişmiş değildir. Bu nedenle ek ve yardımcı seslerin hepsi bu uyumdan aynı derecede etkilenmemiştir (Eckmann, 2013, s. 30). Bu uyum Yeni Uygur Türkçesinde de tam değildir (Doğan, 2014, s. 14; Öztürk, 2010, s. 8). Özellikle bazı eklerin tek şekilli olması ve ses hadiseleri bu uyumu

bozmaktadır. Aşağıdaki örneklerde özellikle bazı eklerde bu uyumun bozulduğu göze çarpmaktadır.

koyuldu “koyuldu” (Y06/05, Y17/01, Y18/06, Y19/06), *tüşürmişdir* “düşürmüştür/indirmiştir” (Ş06/05), *kelgünçe* “gelince” (Y12/06), *kirgüz-* “girdir-” (Y11/07, Y15/02, 66/011), *küçeyüçi* “güçlendirici” (Y13/09).

Metinlerde yine aynı kelimeye gelen eklerle bu uyumun olduğu ve olmadığı ikili kullanım örnekleri de vardır.

bildir- “bildirmek” (Y12/12, Ş01/02) ~ *bildür-* (103/007, Y01/06, Y08/04, Y09/09), *bitir-* “bitirmek, sonlandırmak” (Y16/01, Y20/02) ~ *bitür-* (Ş03/02, Y14/05), *köpçilik* “çoğunluk” (Y18/02, Y18/02, Y18/04) ~ *köpçülük* (Y11/02, Y02/04, Y04/01, Y07/04).

1.2.3. Ünlülerle İlgili Ses Olayları

Metinlerde kelime başında, kelime ortasında ve kelime sonunda ünlü değişmesi, kelime ortasında ünlü düşmesi, kelime başında ünlü türemesi gibi ses olayları tespit edilmiştir.

1.2.3.1. Ünlü Değişmesi

İncelediğimiz metinlerde kelime başında a- ~ o- ünlü değişmesi, kelime içinde -a-> -i-, -a->-o-, -e~ -ü-, -a~ -u-; kelime sonunda ise -a~ -u~ -i ünlülerinde değişme görülmüştür.

a- ~ o-

Çağatay Türkçesinde ilk hecedeki a ünlüsü ikinci hecedeki u ünlüsünün etkisi ile o ünlüsüne dönmüştür (Eckman, 2013, s. 33). Bu durum Yeni Uygur Türkçesi içinde geçerlidir (Öztürk, 2010, s. 10).

Hem Çağatay Türkçesinde hem Yeni Uygur Türkçesinde *oçuk* şeklinde kullanılan kelime metinlerde bir defa *oçuk* şeklinde kullanılırken yedi defa *açuk* şeklinde kullanılmıştır.

oçuk “açık” (Y14/003) ~ *açuk* “açık” (Y11/04, Y04/02, Y09/08, Y15/05, Y20/05, E02/03).

-a- ~ -i-

Metinlerde bu ses değişimi görülmekle beraber ikili kullanımlar da mevcuttur (-a- ~ -i-). Aşağıdaki örneklerden arkalık~ arkılı “tarafından” kelimesi bugün Yeni Uygur Türkçesinde arkalık şeklinde; kıskaçe ~ kıskıçe “kısaca” kelimesi kıskıçe şeklinde kullanılmaktadır.

arqalıq “tarafından” (Y11/06, Y18/06) ~ *arqılı* (Y12/04, Y14/06, Y06/03, Y18/06), *kısqaçe* “kısaca” (Ş04/02) ~ *kısqaçe* (Y17/04).

Burada *arqalıq* kelimesi iki defa kullanılırken aynı anlama gelen *arqılı* ise gazetelerde sekiz defa kullanılmıştır. Dikkat çeken husus hem *arqalıq* hem de *arqılı* kelimesinin aynı yazıda geçmesidir. Kısaca anlamına gelen ve bugün Yeni Uygur Türkçesinde *kısqaçe* şeklinde kullanılan *kısqaçe* ve *kısqaçe* kelimeleri aralarında üç yıl zaman farkı olan gazetede çıkmıştır. Her iki yazıda da yazıların yazarları belirtilmemiştir.

-e~ -ü-

Metinlerde ilk hecede -e~ -ü- ses nöbetleşmesinin ve ikili kullanımların örneği vardır. Aşağıda verdiğimiz, Harezmi Türkçesi ve Çağatay Türkçesinde de kullanılan *köter-* ~ *kötür-* “yükselmek, kaldırmak” fiilleri bugün Yeni Uygur Türkçesinde aynı anlamda ve iki şekilde de kullanılmaktadır. Kelime Eski Türkçede *kötür-* şeklinde kullanılırken son dönem Çağatay metni olan *Mev'ize*'de *köter-* şeklinde kullanılmıştır (Yıldırım, 2010, s.19).

kötür- (Y01/05, Y13/03, Y20/06) ~ *köter-* (Ş04/04, Y14/09, Y14/12, Y13/03).

-a~ -u~ -ı

Bu ses olayının da görüldüğü *komşu* anlamına gelen *koşna* kelimesi incelediğimiz metinlerde üç şekilde kullanılmıştır: *koşnu~koşnu~koşna*. Kelime bugün Uygur Türkçesinde *komşu* anlamında *koşna* şeklinde kullanılmaktadır.

Koşna “komşu” (Y20/02, Y20/07, Y20/08) ~ *koşnu* (Y19/04) ~ *koşnu* (Y12/12)

1.2.3.2. Ünlü Türemesi

Metinlerde ünlü türemesi sadece bir örnekte *Rus* kelimesinde görülmektedir. *Orus* (Y16/04, Y16/04), *Oruşçe* (Y21/08). Gazetelerde 25 defa *Rusya* ifadesi kullanılmış ve bir yerde *Rus* ifadesi kullanılmış fakat üç yerde ikisi aynı yazıda olmak üzere *Orus* şekli kullanılmıştır.

1.2.3.3. Ünlü Düşmesi

İkinci hecesinde düz-dar ünlünün bulunduğu kelimeler ünlü ile başlayan bir ek aldığı zaman üzerinden vurgu kalkan orta hece ünlüsünün düştüğü görülmektedir.

-i-> ø, -u-> ø

ayır- (Y13/07, Y02/02, Y15/02)> *ayırım* (Ş05/06, Ş06/03, Y21/02, Y21/02). *ayır* < *ayır-i-m* örneğinde iç sesteki vurgusuz orta hece ünlüsünün düştüğü görülmüştür.

1.3. Ünsüzler

Çağatay Türkçesinde kullanılan b, c, ç, d, f, ğ, g, h, h, j, k, k, l, m, n, ŋ, p, r, s, ş, ş, t, t, v, y, z, z, z, z, ş, ' , ' işaretleri ile gösterilen ünsüzler metinlerde de aynen kullanılmıştır. Bunun dışında farklı bir ünsüze metinlerde rastlanmamıştır.

Yeni Uygur Türkçesinde ünsüzler ise bunlardan farklılık göstermektedir. Çağatay Türkçesinde ve metinlerde kullanılan ünsüzlerden h, t, z, z, z, ş, ' , ' seslerini gösteren harfler bugünkü Yeni Uygur Türkçesinde kullanılmamaktadır. Kullanılan ünsüzler bakımından metinler Yeni Uygur Türkçesine değil Çağatay Türkçesine benzerlik göstermektedir.

1.3.1. Ünsüzler İle İlgili Ses Olayları

Metinlerde ünsüzlerle ilgili ünsüz değişmesi, ünsüz düşmesi, ünsüz türemesi, ünsüz ikizleşmesi ve ünsüzlerin yer değiştirmesi gibi ses olayları tespit edilmiştir.

1.3.1.1. Ünsüz Değişmesi

b-> p-

Çağatay Türkçesinde b- sesi ile başlayan kimi kelimeler metinde p- sesi ile başlamıştır ve bu kelimelerin bugün Yeni Uygur Türkçesinde p'li şekilleri kullanılmaktadır. Bunlardan sadece metinde bir örneği geçen *pala* "bala, çocuk" Yeni Uygur Türkçesinde *bala* şeklindedir.

bıçak> *pıçak* (Y20/08), *biçim*> *piçim* (Y19/08), *bütün*> *pütün* (Y19/01, Y21/01), *büttür*-> *püttür*- (Y08/06, Y21/02), *bat*- (Y05/01)> *pat*- (Y03/01), *bala* (Y09/06, Y15/04, Y18/04, Y19/07, Y20/01) ~ *pala* (Y11/09).

b ~ p ~ f-

Çağatay Türkçesinde kelime başı b- ünsüzü genellikle korunmuştur (Eckmann 2013, s. 7). Metinlerde "tam, tüm, bütün" anlamına gelen *bütün* kelimesi *bütün* şeklinde 117 defa yazılmakla beraber ikişer defa da *pütün* ve *fütün* şeklinde de yazılmıştır. Bu

kelime bugün Yeni Uygur Türkçesinde *pütün* şeklinde kullanılmaktadır.

bütün (Ş02/02, Ş06/04, Y10/11, Y15/04, Y21/02, 127/004) ~ *pütün* (Y19/01, Y21/01) ~ *fütün* (Y21/06, Y21/06).

Aşağıda örneklerini verdiğimiz kelimeler de kelime başında p- ~ f- nöbetleşmesinin ikili kullanım örneği vardır.

pul (Y12/10, Y14/12, Y13/12, Y19/03) ~ *ful* (Ş02/01), *pat* (Y02/03, Y19/08, Y20/08, E01/03) ~ *fat* (Ş04/05), *pişman* (Ş02/03) ~ *fişman* (Y11/07), profesör > *frafesör* (Y12/01, Y16/02, *parağ'ār* (Y11/10, Y20/07) ~ *farah'ār* (Y12/07), *plan* (Y12/12, Y13/04, Y15/03, Y20/05) ~ *flan* (Y20/05).

t-~ d-

ET'deki kelime başı t- sesleri Çağatay Türkçesinde korunmuştur. Birkaç kelime de d-'li örneklerle de rastlanmaktadır. Yeni Uygur Türkçesinde ise kelime başı t- sesi korunmakla beraber d-'li örnekler de oldukça fazladır. Metinde hem t-'li hem de d-'li şekil vardır.

tokuz (Ş06/03, Y13/07, Y16/04, Y17/01) ~ *doğuz* (Y21/03), *teñiz* (72/008, 107/023, 136/015) ~ *deñiz* (Y03/04, Y16/01, Y17/01, Y19/03).

s- ~ ç-

Bugün Yeni Uygur Türkçesinde örnekleri olan bu ses değişikliğinin metinde örneği vardır. Kelime içindeki -ç- sesi kendinden önce gelen s- sesini ç-'ye döndürmüştür. Yani gerileyici ünsüz benzeşmesiyle oluşan bu ses olayının sadece bir örneği vardır. Bunun yanı sıra bir kelime de kelime içi -z- sesinden dolayı kelime başı ç- sesinin kelime başı s- sesine döndüğü örnek de vardır.

çaç- (Y05/06) ~ *saç-* (Ş04/06, 136/015, Y12/01, Y18/03), *sızık* (Y07/06) < *çizik*, *sız-* (Y07/06, Y19/03) < *çiz-*, *sızıl-* (Y11/12, Y19/03) < *çizil-*.

-p->-f-

Çağatay Türkçesinde -p->-f- değişmesi, önemli ses özelliklerinden biridir. Çağatay Türkçesinde genellikle r komşuluğunda görülen bu ses olayı metinde r komşuluğunda görülmekle beraber r komşuluğu olmadan da görülmektedir. Metinde bu ses değişimine sıkça rastlanmaktadır. Ancak aynı kelimelerin ikili kullanımları da görülmektedir. Bugün Yeni Uygur Türkçesi

metinlerinde geçen ve aşağıda verdiğimiz ikili kullanımı olan örneklerin hepsinin p'li şekli de kullanılmaktadır.

kıpçak> *kıfçak* (Ş04/03, Ş06/03), *yipek*> *yifek* (Ş02/05, Ş02/05, Y01/03), *toplan-* (Y11/12, Y15/11) ~ *toflan-* (Y08/06, Y09/10), *taşşur-* (Y20/08, Y21/01) ~ *taşşur-* (Ş05/06, Y06/06, Y13/07, Y07/03), *tap-* (Y04/02, Y19/05) ~ *taf-* (Ş03/03, Ş04/05, Ş04/06, Y10/08), *kop-* (Y14/07, Y14/07) ~ *kof-* (Y01/02), *yapuş-* (Y09/07) ~ *yafuş-* (Ş04/02, Y14/04)

-b->-f-

Metinlerde tabanca *anlamında* “tafançı” kelimesi geçmektedir. Kelimenin aslı tabanca iken metinde iç sesteki -b- ötümsüzleşerek önce p'ye ardından da f'ye dönüşerek *tafançı* şeklinde kullanılmıştır.

tabancı> tafançı (Y17/01, Y21/08).

-ğ-- -k-

Çağatay Türkçesinde görülen bu ikili kullanımın bugün Yeni Uygur Türkçesinde tek şekilde yani -k-'lı örnekleri vardır. İncelediğimiz metinlerde ise ikili kullanımların örnekleri vardır. Aşağıda verdiğimiz örneklerin hepsi bugün Yeni Uygur Türkçesinde -k-'lı şeklindedir. Örneklerden sadece Kırgız kelimesi Kırgız şeklinde kullanılmaktadır.

soğuş (Ş06/03)~ *şokuş* (Ş05/05, Y18/05, Y19/01), *Kırgız* (Y09/07, Y18/07) ~ *Kırkız* (E01/03).

-p->-f

Aşağıda verilen örneklerde kelime sonunda -p>-f değişimi ve nöbetleşmesi görülmektedir. Bu gün bu kelimelerin Yeni Uygur Türkçesinde p'li şekilleri kullanılmaktadır.

köp (Ş03/01, Y10/12, Y11/02, Y18/06, Y19/03) ~ *köf* (Y21/05, Y21/06), *gep* > *gef* (Y04/06)

-ğ-- -k-

Çağatay Türkçesinde görülen bu ikili kullanımın bugün Yeni Uygur Türkçesinde ötümsüz şekilde karar kalmış yani -k'lı şekilde kullanılmaktadır. İncelediğimiz metinlerde ise ikili kullanımların örnekleri vardır. Aşağıda verdiğimiz örneklerin hepsi bugün Yeni Uygur Türkçesinde -k'lı şeklindedir.

andağ (Y02/03, Y03/03, Y21/06, E02/01)~ *andağ* (Y19/03), *atlığ* (Ş05/04)~ *atlık* (Y12/02, Y06/05, E02/02), *katığ* (Ş02/05, Ş05/04, Y10/09, Y11/04)~ *katık* (55/005, Y15/10, Y19/02).

1.3.1.2. Ünsüz Düşmesi

b- ~ ø-

Çağatay Türkçesinde sadece *ş*irde *bol- ~ ol-* görülürken incelediğimiz metinlerde kelime başı *b-* sesi korunmakla beraber *bol-~ol-* fiillerinde ikili kullanım vardır. Bugün Yeni Uygur Türkçesinde ise bu fiil *ol-* şeklinde değil *bol-* şeklinde kullanılmaktadır.

bol- (Ş04/02, Ş05/05, Y05/03, Y06/03, Y21/06, E01/01) ~ *ol-* (Ş05/02, Y03/05, Y05/06).

-l-~ -ø-

İncelediğimiz metinlerde bir kelimedeki iç sesteki *-l-* sesinin düştüğü görülmüştür. Çağatay Türkçesinde ve bugün Yeni Uygur Türkçesinde *otur-* "otur-" olarak kullanılan bu fiil sadece bir örnekte *otur-* şeklinde kullanılmıştır. Muhtemelen yazım hatasıdır.

otur- (10/008, 50/020, 69/035, Y06/03, Y09/03, Y17/04) ~ *otur-* (Y05/05).

-ğ-~ø; -g-~ø

Çağatay Türkçesinde son ses *-ğ/-k'* lar korunurken incelediğimiz metinlerde *ğ'*lerin bir kısmı düşmüş, bir kısmı ise ötümsüzleşerek kullanılmaya devam etmiş ve bunlar ikili olarak kullanılışı metinlerde görülmektedir. Bugün Yeni Uygur Türkçesinde aşağıda örnek olarak verdiğimiz kelimelerin ötümsüz şekli kullanılmaktadır.

arkalık < *arkalığ* (Y11/06, Y18/06) ~ *arkılı* (Y12/04, Y14/06, Y06/03, Y18/06), *bağlık* < *bağlığ* (Y03/02, Y03/06, Y16/03)~ *bağlı* (Y05/01), *bilimlik* < *bilimlig* (Y21/03)~ *bilimli* (Y01/03).

1.3.1.3. Ünsüz Türemesi

Metinlerde ünsüz türemesi sadece kelime başında üç kelimedeki görülmüştür. Kelime ortasında ve sonunda ünsüz türemesine rastlanmamıştır. *ünlü* ile başlayan ve Eski Türkçede *öküz* (Orkun, 1987, s. 827), *ürk-* (Orkun, 1987, s. 880), ve *ırak* (Orkun, 1987, s. 809) şeklinde kullanılan kelimelerde kelime başında *h* ve *y* ünsüzlerinin türediği görülmüştür. Bugün Yeni Uygur Türkçesinde de yukarıda geçen kelimelerde kelime başında *h* ve *y* ünsüzlerinin türediği görülmektedir (Necip, 2008, s. 158).

1.3.1.4. Ünsüzlerin Yer Değiştirmesi

Metinlerde bazı kelimelerdeki seslerin yer değiştirdiği görülmektedir. Bu kelimelerin bugün Yeni Uygur Türkçesinde kullanım şekilleri ise şöyledir: orta ~ ottura, ögen-, öget-, yağmur.

orta (Y14/05, Y19/06, Y19/06, Y19/06) ~ *otra* (Ş06/06, Y12/04, Y18/05), *ögen-* → *örge-* (Y01/01, Y03/05, Y11/06, Y12/01, Y18/02, Y19/08), *öget-* → *örget-* (Y02/06, Y21/01), *yağmur* → *yağmur* (Y15/05).

2. METİNLERİN ŞEKİL BİLGİSİ YÖNÜNDEN İNCELENMESİ

2.1. Yapım Ekleri

2.1.1. İsimden İsim Yapım Ekleri

Metinlerde isimden isim yapım eki olarak +av, +çe, +çXIXk, +çI, +Daş, +lağ, +IIĞ/IIÜĞ, +IIK/IIUK, +II , +rAk, +slz ekleri tespit edilmiştir. Bunların yanı sıra +dâr, +h'âh, +h'âr, +kâr, +ger, +mend ekleri de isimden isim yapan yabancı ekler olmak üzere metinde geçmektedir.

+Av

Ek, Çağatay Türkçesinde +AgU > +Av şeklindedir. Çağatay Türkçesi için Eckmann bu eki, isimden isim yapım ekleri arasında değerlendirmemiştir (2013; s. 45-50). Yeni Uygur Türkçesi için de Tömür, isimden isim yapan ekler kısmında bu eki almamıştır (2003, s. 87-98). Öztürk bu ek için bizim metnimizde de olduğu gibi sadece bir kelimesine gelen arkaik bir ek olduğunu söyler (2010, s. 29). Metinde sadece bir kelimeye görülmüştür

Birav “birisi, bir kimse” (Y04/03, Y14/07, Y20/02, Y21/06).

+çe

Eckmann'ın küçültme bildiren bir ek olarak değerlendirdiği eki (2013, s. 46) Tömür, isimden isim yapan ekler kısmında değerlendirmiştir (2003, s. 90).

Metinlerde bu ek Yeni Uygur Türkçesinde olduğu gibi +çe şeklindedir. Dil isimleri türetmek için kullanılmıştır.

Uygurçe “Uygur Türkçesi” (Y05/03, Y05/03, Y05/03, Y05/03, Y21/08), *Arapçe* “Arapça” (Ş01/03), *Orusçe* “Rusça” (Y21/09).

+çXIXk

Çağatay Türkçesinde +lık/+lik, luğ/+lük isimden isim yapma ekiyle aynı anlam ve işlevde olan bu ek (Eckmann, 2013, s. 46), Yeni Uygur Türkçesinde +çilik şeklindedir (Tömür, 2003, s. 90).

Metinlerde ise Çağatay Türkçesinde olduğu gibi +llk/+lUk ekinin anlamında +çXIXk şeklinde kullanılmıştır. Aynı zamanda ekin aynı kelimeye hem +çılık hem de +çuluk şeklinde gelmesi dikkat çekmektedir. Bunun zaman içinde bir gelişme olduğu akla gelse de bir başka örnekte aynı gazetede iki şeklinin de kullanılması bu fikri çürütmektedir.

tarçılık “darlık” (Y17/04), *yarığçuluk* “aydınlık” (Y18/01), *köpçilik* “çoğunluk” (Y02/04, Y04/01, Y07/04, Y11/02), *köpçülük* (Y18/02, Y18/02, Y18/04), *toskunçuluk* “sorun çıkarma” (Y18/08, Y19/06) *toskunçılık* (Y18/01), *kemçilik* “kusur, eksiklik” (Y04/01, Y06/05, Y08/04, Y11/06).

+çi

Çağatay Türkçesinde meslek ismi ve sıfatlar yapan ve mesleklerle ilgili şahısları bildiren (Eckmann, 2013, s. 46) bu ek Yeni Uygur Türkçesinde sadece +çi şeklinde olup meslek ve bir düşünceye sahip kişileri ifade eder (Tömür, 2003, s. 87).

Metinlerde bu ek eklendiği bazı kelimelerde meslek ifade eder. Bazı kelimelerde ise herhangi bir düşünceye, inanca sahip kişileri ifade eder.

inkilābçı “İnkılap yapan kimse” (Y15/10, Y16/02, Y17/02, Y17/04), *yolbaşçı* “Reis, lider, önder” (Y11/08, Y03/02), *işçi* “işçi” (Y04/03, Y20/07), *tamçı* “usta, dam yapan” (Y01/04, Y04/03, 118/022).

+Daş

Çağatay Türkçesinde (Eckmann, 2013, s. 47) ve Yeni Uygur Türkçesinde (Tömür, 2003, s. 88) metinlerde de aynı anlam ve görevde kullanılmıştır.

karındaş “kardeş” (Ş01/01, Ş02/03, Ş02/03, Ş03/01, Ş05/01, Y08/04, Y16/04), *millettaş* “aynı milletten olan” (Y18/04, Y21/02, Y21/03), *vatandaş* “aynı vatandan olan”

+lağ

Hem Çağatay Türkçesinde hem de Yeni Uygur Türkçesinde +la- isimden fiil yapım eki ile -k fiilden isim yapım ekinin bir araya gelmesiyle oluşan bu ek yer ismi belirtir (Eckmann, 2013, s. 48; Tömür, 2003, s. 87-98). Metinlerde yer bildiren iki kelime kullanılmıştır.

kışlağ “kışları geçirilen yer” (Y02/04, Y05/04, Y20/06, Y21/01),
yalğak “yazın geçirildiği yer” (65/012, Ş04/02, Y04/02).

+lİĞ/luğ, +lİK/lUK, +lİ :

Çağatay Türkçesinde bu ek ikiye ayrılır. Birincisi “+lİğ/lİg, +luğ/+lİg” şeklindedir ve bulunma, aitlik ve münasebet ifade eden sıfatlar yapar. Klasik sonrası eserlerde ekin sonundaki ünsüz düşer. İkincisi “+lİK/-lik, +luğ/+lük” şeklindedir ve çeşitli fonksiyonlara sahiptir. Vasıf ifade eden mücerret isimler yapar, iş ve meslek bildirir, bir şeyin bol bulunduğu yeri ifade eder (Eckmann, 2013, s. 48-49). Bu iki şekil çoğunlukla birbiri ile karıştırılır. Bugün Yeni Uygur Türkçesinde eklerin Çağatay Türkçesindeki gibi ayırımı yoktur. İki birlikte lık/-lik, -luğ/-lük başlığı altında değerlendirilir ve Çağatay Türkçesindeki iki farklı şeklin görevleri bu başlık altında ifade edilir (Tömür, 2003, s. 88; Öztürk, 2010, s. 24). Metinlerde bu eklerin Çağatay Türkçesinde ve Yeni Uygur Türkçesinde olduğu gibi birlikte kullanımı söz konusudur.

atlİğ “adlı” (Ş05/04), *atlİK* “adlı” (Y12/02, E02/02); *başlİğ* “lider, başkan” (Ş06/06), *başlİK* “başkan, lider” (Y03/05, Y18/08, Y19/01, Y19/05); *küçlİK* “güçlü” (Y17/02, Y18/02), *küçlİğ* “güçlü” (Ş06/03, E02/02).

+rAk

Karşılaştırma ifadelerinde abartma eki olarak kullanılan bu ek Çağatay Türkçesine ve Yeni Uygur Türkçesinde isimden isim yapım ekleri arasında değil karşılaştırma bildiren sıfatlar başlığı altında değerlendirilir (Eckmann, 2013, s. 84; Öztürk, 2010, s. 57). Metinlerde de derecelendirme olarak kullanılmıştır.

açukrak “açığa yakın” (Y02/02), *artuğrak* “fazlaça” (Y08/01),
köprek “oldukça fazla, çokça” (Y02/03, Y10/07).

+sİz

Çağatay Türkçesinde yokluk bildiren bir ek olarak +sİz şeklinde kullanılan (Eckmann, 2013, s. 50) bu ek Yeni Uygur Türkçesinde isimden isim yapan bir ektir (Tömür, 2003, s. 87-98).

sebebsiz “sebebsiz, sebebi olmayan” (Y11/03, Y17/01), *farksız* “farkı olmayan” (Y04/02, Y18/02), *ussuzlukunu* “susuzluğunu” (104/011).

+dār, +h^vāh, +h^vār, +kār, +ger, +mend

İsimden isim yapan bu yabancı ekler de metinlerde geçmiştir. Eckman ve Tömür çalışmalarında isimden isim yapım ekleri başlığı altında bu eklere yer vermemiştir (Eckmann, 2013, s. 45-50; Tömür 2003, s. 87-98)

ıarafādār “yandaş” (Y19/01), *hayırh^vāh* “hayır, iyilik dileyen kişi” (Y18/01), *belāh^vār* “kavgacı, yaygaracı” (Y18/08, Y19/08), *hilekār* “hile yapan kişi” (Y16/02), *günāhkār* “günah işleyen” (Y18/03), *merdkār* “yiğit” (Y01/04, Y18/06), *südeger* “ticaret yapan, tüccar” (Y05/04, Y07/02), *hünermend* “hünerli” (Y06/03, Y16/04, Y19/06),

2.1.2. Fiilden İsim Yapım Ekleri

-A

Ek Çağatay Türkçesinde bu şekliyle fiilden isim yapan bir ektir (Eckmann, 2013, s. 50). Yeni Uygur Türkçesinde ise bu şekliyle bir başlık altında değerlendirilmemiştir (Tömür, 2003, s. 87-98). İncelediğimiz metinlerde çok örneği olmayan bu fiilden isim yapım ekine sadece bir örnekte rastlanmıştır.

tola “çok” (Y11/08, Y01/06, Y02/05, Y04/01, Y04/06, Y16/02, Y17/02, E01/04).

-Ç

Fiilden isim yapan bu ek Çağatay Türkçesinde -nç, -anç, -inç/-inç, -unç/-ünç veya dönüşlülük eki “-n-ç” şeklinde yer alır (Eckmann, 2013, s. 54). Yeni Uygur Türkçesinde de -ç şeklinde dönüşlülük eki alan fiillere gelir (Öztürk, 2010, s. 38). Metinlerde de ek Çağatay Türkçesindeki gibi kullanılmıştır. Çok fazla örneği olmayan bu yapım eki sınırlı sayıda kelimelere gelmiştir.

korkunç “korkunç” (2/011, 31/011, 105/038, Ş04/05, Ş05/02, Y04/03), *işenç* “inanç” (Y09/11, Y13/11), *utanç* “utanç” (Ş06/01).

-ğİÇ

Çağatay Türkçesinde -ğİç, ğİç/-ğİç şeklinde (Eckmann, 2013, s. 52), Yeni Yeni Uygur Türkçesinde -ğİç/-kİç/-ğİç/-kİç şeklinde bu fiilden isim yapan ek olarak kullanılır (Tömür, 2003, s. 100). Metinlerde bu fiilden isim yapım eki sadece bir örnekte başlangıç

kelimesinde görülmektedir. Metinlerde ekin diğer şekillerine rastlanmamıştır.

başlangıç “başlangıç” (Y01/05, Y17/02).

-GX

Fiilden isim yapan bu ek Çağatay Türkçesinde –GX şeklinde kullanılır *algü bergü* “alışveriş, ticaret”, *içkü* “içki”, *uyku* “uyku” gibi fiil ismi yapar ve *közü, süpürge* gibi kelimelerde alet ismi yapar (Eckmann, 2013, s. 52). Ek Yeni Uygur Türkçesinde de fiilden isim yapım eki olarak Çağatay Türkçesindeki anlam ve göreviyle kullanılmıştır (Öztürk, 2010, s. 41). Metinlerde de Çağatay Türkçesi ve Yeni Uygur Türkçesindeki anlam ve göreviyle kullanılmıştır.

bilgi “bilgi” (Y14/05), *içki* “içecek” (Y19/03, Y19/03), *külgü* “gülüş” (126/002, Y17/04), *tuyğu* “duygu” (Y09/01, Y09/09), *yankı* “yankı” (Y07/03, Y19/04), *içgüllük* “içki” (Y10/08, Y18/08).

-GXn

Ek, Çağatay Türkçesinde meslek ve faaliyet bildiren bir fiilden isim yapım ekidir (Eckmann, 2013, s. 52). Yeni Uygur Türkçesinde de Çağatay Türkçesindeki anlam ve işlevi ile kullanılmaktadır (Tömür, 2003, s. 102). Metinlerde çok fazla örneği olmayan bu ek aşağıdaki örneklerde olduğu gibi sınırlı sayıda kelimedede kendini göstermektedir.

toskun “Sorum, engel” (Y18/01, Y18/08, Y19/06), *keskin* “keskin” (Ş05/02).

-X-k

Ek, Çağatay Türkçesinde sıfat ve iş veya hareket bildiren mücerret isimler yapar ve -k bazen -ğ olur (Eckmann, 2013, s. 19). Yeni Uygur Türkçesinde ise ekin mevcut şekillerine -ak/-ek şekli de eklenerek aynı anlam ve görevde kullanılır (Tömür, 2003, s. 102). Metinlerde de Çağatay ve Yeni Uygur Türkçesinde olan anlam ve göreviyle kullanılmıştır.

açuk “açık, net, sade” (Y11/04, Y04/02, Y09/08, Y15/05, Y20/05, E02/03), *bölük* “bölük, kısım” (Y18/01, 73/006), *buyruk* “buyruk, emir” (Y02/02, Y05/05, Y21/01), *aksak* “aksak, aksayan” (Y01/05, Y09/04), *savuk* “soğuk” (Y07/03, Y09/03, Y09/04), *kışlağ* “kışları geçirilen yer” (Y02/04, Y05/04, Y20/06, Y21/01), *yirtuk* “yirtık, parçalanmış” (Y07/03).

-ka

Ek, Çağatay Türkçesinde -GA şeklinde kullanılan fiilden isim yapan bir ektir (Eckmann, 2013, s. 51). Tömür, bu eki fiilden isim yapan ekler kısmında almazken (2003, s. 99-104) Öztürk, bu ekin genellikle ünsüzle biten tek heceli kelimelere geldiğini söyler (Öztürk, 2010, s. 32). Metinlerde sadece bir örnekte raslanmıştır. Bu örnek de Öztürk'ün dediği gibi sonu ünsüzle biten tek heceli bir kelimedir.

kıska “kısa” (Y03/06, Y04/02, Y06/06, Y09/08, Y17/01, Y19/08, Y20/01).

-X-m

Ek Çağatay Türkçesinde mücerret bir iş veya hareketi, bir hareketin sonucunu ve bazen de ölçü ifade eden bir fiilden isim yapan ektir (Eckmann, 2013, s. 53). Yeni Uygur Türkçesindeki anlam ve işlevi Çağatay Türkçesi ile aynıdır (Tömür, 2003, s. 101). Yeni Uygur Türkçesinde şu an -im şekli yoktur. İncelediğimiz metinlerde Çağatay Türkçesi ve Yeni Uygur Türkçesindeki anlam ve işlevi ile kullanılmıştır ve aşağıdaki örneklerin çoğu bugün Yeni Uygur Türkçesinde yaşayan kelimelerdir.

ayırım “ayrı” (Ş05/06, Ş06/03, Y21/02, Y21/02), *yarım* “yarım” (Ş02/05, Ş04/05, Y11/02, Y18/07, Y21/04, Y21/06), *bilim* “bilim” (Y12/02, Y05/06, Y18/08, Y21/03), *bölüm* “bölüm” (Y07/02, Y17/04, Y20/06),

-mA

Fiilden isim yapan bu ek Çağatay Türkçesinde müşahhas isimler halinde kullanılan mücerret fiil isimleri yapar (Eckmann, 2013, s. 53). Yeni Uygur Türkçesindeki kullanımı da Çağatay Türkçesi ile aynıdır (Tömür, 2003, s. 101). Metinlerde de aynı anlam ve işlevde kullanılmıştır.

bölme “bölme, bölüm, oda” (Y01/03), *köçme* “taşınan, taşınabilir” (Ş04/02), *ösme* “büyüme” (Y10/07, Y13/12, Y18/01), *uyuşma* “dernek, birlik” (Y16/03, Y18/08, Y19/07, Y20/08, Y21/07),.

-muş

Eckmann, bu eke fiilden isim yapan ekler konusunda değil sıfat-fiiller konusunda yer verir (2013, s. 113). Tömür ise eserinde bu eke –miş, -muş/-müş şeklinde yer vermiştir (2003 s. 103). İncelediğimiz metinde de –muş şeklinde bir örneği mevcuttur. Bu örneğin geçtiği kelime bugün Yeni Uygur Türkçesinde yaşamaktadır.

turmuş “hayat, ömür” (Y01/01, Y02/06, Y04/01, Y05/02, Y13/04, Y18/03, Y19/08, Y21/07).

-X-n

Hem Çağatay Türkçesinde (Eckmann, 2013, s. 53) hem Yeni Uygur Türkçesinde (Tömür, 2003, s. 103) bu fiilden isim yapım eki mevcuttur. Yeni Uygur Türkçesinde *-ın* şekli bugün kullanılmamaktadır. Çağatay Türkçesi ve Yeni Uygur Türkçesinde aynı anlam ve işlevde kullanılmıştır. Metinlerde de kullanımı Çağatay Türkçesi ve Yeni Uygur Türkçesi ile aynıdır

aķın “akar” (78/016, 78/044, Y16/01), *ekin* “ekin” (Y04/01, Y15/05, Y16/01, Y16/04, E01/03), *koşun* “birlik, grup” (27/003, 33/006, Y13/08, Y13/09), *çaķın* “şimşek, ışık, parıltı” (144/006, Ş05/03), yağın “yağış” (72/007, Y15/05), yığın “yığın” (Y06/01, Y18/08).

-X-ş

Fiilden isim yapan bu ek Çağatay Türkçesinde hareketi veya hareketin sonucunu adlandıran isimler yapar (Eckmann, 2003, s. 55). Ek Yeni Uygur Türkçesinde aynı anlam işlevde kullanılmıştır (Tömür, 2003, s. 101). Metinlerde de Çağatay Türkçesi ve Yeni Uygur Türkçesinde olduğu gibi hareketi veya hareketin sonucunu adlandıran isimler yapmıştır.

açılış “açılış” (Y07/06), *aķartış* “aydınlatma” (Y10/11, Y10/09, Y13/07, Y18/01, Y18/08, Y20/06), *alduruş* “aldırış” (Y21/05), *bildürüş* “bildiriş” (Y15/12, Y21/08), *çekiş* “çekiş” (Y10/06, Y06/06, Y06/06), *ķaraşlık* “ait, mensup” (Ş05/02, Y10/05, Y20/06).

2.1.3. İsimden Fiil Yapım Ekleri

+A

Ek hem Çağatay Türkçesi (Eckmann, 2013, s. 56) hem Uygur Türkçesinde (Tömür, 2003, s. 231) isimlerden geçişli ve geçişsiz fiiller yapan bir ektir. Metinlerde de bu görevde kullanılmıştır.

oyna- “oynamak” (Y05/05, Y19/06), *orna-* “yer tutmak, yerleşmek” (Y13/01), *yaşa-* “yaşamak” (Ş04/02, Y14/10, Y14/12).

+Ay-

İsimden fiil yapan bu ek Çağatay Türkçesinde ismin ifade ettiği manada bir “olma” bildiren geçişsiz fiiller yapar (Eckmann, 2013, s.

56). Yeni Uygur Türkçesinde isimlere gelerek fiiller türetir (Tömür, 2014, s. 204). Metinlerde de bu görevde kullanılmıştır.

azay- “azalmak” (Y19/04), *köpey-* “çoğalmak” (Y09/09, Y14/12, Y16/04), *çoñay-* “büyültmek” (Y18/01).

+Ar-

Çağatay Türkçesine geçişsiz fiiller yapan (Eckmann, 2013, s. 58). Yeni Uygur Türkçesinde de aynı anlam ve işlevde kullanılan isimden fiil yapan bir ektir (Tömür, 2014, s. 204). Metinlerde de ünsüzle biten kelimelere +Ar şeklinde eklenerek fiilden isim yapmıştır.

ağart- “ağartmak” (Y16/03, Y18/08), *köker-* “yeşermek” (37/036), *keñer-* “genişlemek” (Ş06/04).

+dA-

Ek Çağatay Türkçesinde geçişli fiiller yapar (Eckmann, 2013, s. 57). Yeni Uygur Türkçesinde ise her çeşit manada fiiller türeten bir ektir (Tömür, 2014, s. 205). Metinlerde de isimlerin üzerine gelerek fiiller türetmiştir.

alda- “kandırmak” (Y18/03), *izde-* “aramak” (Y11/06, Y21/03), *çamda-* “adımlamak” (Y20/07).

+ı-

Çağatay Türkçesinde geçişli ve geçişsiz fiiller yapan ek (Eckmann, 2013, s. 56) Yeni Uygur Türkçesinde isimden fiil yapım eki olarak kullanılmaktadır (Tömür, 2014, s. 202-207; Öztürk, 2010, s. 38-43). Metinlerde ise sadece bir örnekte bayı- fiilinde karşımıza çıkmıştır. *bayı-* “zengin olmak” (Y18/03).

+X+ķ-

Çağatay Türkçesinde de Yeni Uygur Türkçesinde de isimlerden geçişsiz fiiller yapan bir isimden fiil yapım ekidir (Eckmann, 2013, s. 58; Tömür, 2014, s. 202-207; Öztürk, 2010, s. 38-43). Metinlerde sadece bir örnekte geçmiştir.

yoluk- “buluşmak” (Y15/03).

+IA-

Çağatay Türkçesinde de Yeni Uygur Türkçesinde de ismin belirttiği ile ilgili bir hareketi ifade etmek için her türlü isme gelen bu isimden fiil yapım eki (Eckmann, 2013, s. 57; Tömür, 2014, s. 202) metinlerde de bu anlam ve göreviyle kullanılmıştır.

'ayıpla- “ayıplamak” (Y12/11), *oğurla-* “çalma” (Y16/04), *birle-* “birleşmek” (Ş06/04, Y10/04, Y19/01, Y20/04), *derdle-* “dertleşmek” (Ş03/01, Ş05/01), *dostla-* “dost olma” (Y20/02)

+r-

Hem Çağatay Türkçesi (Eckmann, 2013, 58) hem Yeni Uygur Türkçesinde isimlerden geçişsiz fiiller yapan bir ektir (Tömür, 2014, s. 204). Metinlerde de bu anlam ve göreviyle kullanılmıştır.

kağğur- “kaygılanma” (Y16/01), *yağğır-* “iyileşme” (Y18/03).

2.1.4. Fiilden Fiil Yapım Ekleri

-Ar-

Ek Çağatay Türkçesinde kullanılan ettirgenlik bildiren bir fiilden fiil yapım ekidir (Eckmann, 2013, s. 58) Yeni Uygur Türkçesinde ünsüzle biten tek heceli fiillerde karşımıza çıkar (Öztürk, 2010, s. 45). Metinlerde de aynı anlam ve görevde kullanılmıştır.

çıkar- “çıkarmak” (Y21/03), *kaıtar-* “döndürmek” (Ş03/01, Y04/04, Y09/12, Y18/01)

-Güz-

Çağatay Türkçesinde ettirgen fiiller yapan bir fiilden fiil yapım ekidir (Eckmann, 2013, s. 59). Yeni Uygur Türkçesinde en yaygın kullanılan geçişlilik eklerindedir (Öztürk, 2010, s. 45). Metinlerde çok sayıda kullanılmıştır.

körgüz- “göstermek” (Y13/03), *kirgüz-* “girdirmek” (Y11/07, Y15/02), *ötküz-* “geçirmek” (Y13/03), *tolğüz-* “doldurmak” (Y16/02), *yetgüz-* “yetmek” (Y12/07, Y14/07).

-ker-, -kür-

Çağatay Türkçesinde fiilden fiil yapan (Eckmann, 2013, s. 59) bu eki Öztürk, Yeni Uygur Türkçesinde fiilden fiil yapım ekleri kısmında almamıştır (Öztürk, 2010, s. 43-48). İncelediğimiz metinlerde sadece 2 örnekte karşımıza çıkmıştır.

ötker- “geçirmek” (Y01/02, Ş02/02), *yetkür-* “iletme, ulaştırma” (Y14/01, E02/06).

-X-l-

Çağatay Türkçesinde ve Yeni Uygur Türkçesinde kullanılan pasiflik, meçhullük bildiren bir fiilden fiil yapım ekidir (Eckmann, 2013, s. 59). Metinlerde de bu anlam ve işlevi ile kullanılmıştır.

açıl- “açılmak” (Y11/12, Y03/03, Y07/02), *basturul-* “bastırılmak” (Y16/02), *yıkıl-* “yıkılmak” (Y19/08), *üzül-* “kopmak” (Ş04/01, Y06/05, Y16/03), *bêril-* “verilmek” (Ş05/04, Y18/06), *ezil-* “ezilmek” (Ş03/02, Y15/07, Y02/04, Y18/01).

-X-t-

Çağatay Türkçesinde kullanılan bir fiilden fiil yapım ekidir ünlü ile veya r ile biten kök ve gövdelere getirilir (Eckmann, 2013, s. 61). Yeni Uygur Türkçesinde işlek geçişlilik eklerindedir ve ünlü ile biten fiillere getirilir (Öztürk, 2010, s. 46). Metinlerde kullanımı da Çağatay Türkçesi ve Yeni Uygur Türkçesindeki gibidir.

hürküt- “ürkütme” (Y18/08).

-X-n-

Çağatay Türkçesinde dönüşlülük veya meçhullük bildiren fiiller türetir. Eckmann'a göre ilk şekil umumiyetle kullanılmaz (Eckmann, 2013, s. 60). Yeni Uygur Türkçesinde asıl fonksiyonu dönüşlülük olan bir fiilden fiil yapım ekidir (Öztürk, 2010, s. 44). Metinlerde de Çağatay Türkçesindeki gibi dönüşlülük ve meçhullük bildiren fiiller türetmiştir.

yasan- “yapılmak” (Y07/01), *bölün-* “bölünmek” (Y16/02), *körün-* “görünmek” (Y03/05, Y15/10), *onan-* “kabul edilmek” (Y08/04).

-X-ş-

Bir işin karşılıklı veya birlikte yapıldığını ve kendi kendine oluşu ifade eden bu ekin Çağatay Türkçesinde (Eckmann, 2013, s. 60) ve Yeni Uygur Türkçesinde kullanımı vardır (Öztürk, 2010, s. 44). Metinlerde de işteşlik bildiren fiiller türetmiştir.

atış- “atışmak” (E02/03, Ş05/04), *körüş-* “görüşmek” (Y19/03, Y20/03), *uruş-* “savaşmak, dövüşmek” (Y14/08, Y19/01), *ornas-* “yerleşmek” (Y09/10, Y18/01).

-DXr-

Fiilden fiil yapan bu ek Çağatay Türkçesinde (Eckmann, 2013, s. 59) ve Uygur Türkçesinde (Öztürk, 2010, s. 45) -tur/-tür-, -dur/-dür-

şekindedir. Metinlerde bu fiilden fiil yapım ekinin Çağatay Türkçesi ve Yeni Uygur Türkçesindeki kullanımlarının yanı sıra ekin düz ünlülü şekli de kullanılmıştır.

ādetlendir- “alışkanlık haline getirmek” (Y07/02), *aldur-* “aldırmak” (Ş02/05, Y01/05, Y05/04, Y16/04, Y20/06), *bildir-* “bildirmek” (Y12/12, Ş01/02), *bildür-* “bildirmek” (Y01/06, Y08/04, Y09/09, Y17/04, Y18/07, Y18/08), *birleştür-* “birleştirmek” (Ş06/04, Y15/11, Y18/02), *ettür-* “ettirmek, yaptırmak” (Y04/04, Y06/01).

-ür-, -ir-

Ek hem Çağatay Türkçesinde (Eckmann, 2013, s. 58) hem Uygur Türkçesinde (Öztürk, 2010, s. 45) kullanılan ettirgenlik bildiren bir fiilden fiil yapım ekidir. Metinlerde de aynı anlam ve işlevde kullanılmıştır.

bitir- “bitirmek” (Y16/01, Y20/02).

2.2. Çekim Ekleri

2.2.1. İsim Çekim Ekleri

2.2.1.1. Ad Durum Ekleri

Metinlerde ilgi durumu (+nİj, +nUj, +İj), yükleme durumu (+nI), yönelme durumu (+GA, +A), bulunma durumu (+DA), ayrılma durumu (+DAn, +DIn), eşitlik durumu (+çA), vasıta durumu (+IA), Sınırlama durumu (+GAçA) ekleri ile gösterilmiştir.

Aristotınj “Aristotun” (Y09/08), oğrını “hırsızı” (Y15/12), *‘āleme* “aleme” (Ş02/03), *aklda* “akılda” (Y07/04), *‘ācizlerdin* “güçsüzlerden, acizlerden” (Y03/05), *aşrlarçe* “asırlarca” (Y18/02), *nāmıyla* “namı ile” (Y17/02).

Metinlerde (+nİj, +İj) ve (+nI) şeklinde geçen ilgi durumu ve yükleme durumu bu günkü Yeni Uygur Türkçesinde alfabe de /i/ sesini karşılayan bir işaret olmadığı için +niç, +iç, ni şeklini almıştır.

Yönelme durumu Çağatay Türkçesi ile aynıdır, fakat şiirde iyelik ekinden sonra +A şeklinde de kullanılırken metinlerde şiir dışında da +A şekline rastlanmıştır. Yeni Uygur Türkçesinde ek +GA şeklindedir.

Çağatay Türkçesinde zamanda ve mekânda sınırlama işlevi olan +ğaçA/+geçe yapısında olan sınırlama durumu ötümsüz ünsüzlerden sonra +kaça/+keçe şeklinde kullanılır (Erdem Uçar, 2011, s. 437). Yeni Uygur Türkçesinde bu yapı bu gün +giçe/+kiçe, +giçe/+kiçe

şeklinde kullanılmaktadır (Tömür, 2003, s. 56). Metinlerdeki kullanımı Çağatay Türkçesi ile aynıdır

2.2.1.2. İyelik Ekleri

Metinlerde kullanılan iyelik ekleri şu şekildedir: Tekil 1. Şahıs (+X+m), Tekil 2. Şahıs (+X+η), Tekil 3. Şahıs (+sI, +I, U), Çoğul 1. Şahıs (+X+mXz), Çoğul 2. Şahıs (+X+ηXz), Çoğul 3. Şahıs (+IArI).

ağçem “param” (Y11/08), *halkıñ* “halkın” (Y13/03), *öşürü* “vergisi, öşürü” (Y15/06), *efendimiz* “efendimiz” (Ş06/02), *anañız* “anneniz” (E02/02), *vañanları* “vatanları, yurtları” (Ş01/01, Y16/01).

Metinde geçen iyelik ekleri Çağatay Türkçesi ve Yeni Uygur Türkçesi ile aynıdır. Yeni Uygur Türkçesinden ayrılan tek yer, Yeni Uygur Türkçesinde “ı” sesinin yerine “i” sesinin kullanılmasından ve Yeni Uygur Türkçesi bir özellik olan gerileyici ünlü benzeşmesinden dolayı çokluk 3. şahıs iyelik eki +liri şeklinde değil +IArI şeklindedir kullanılmıştır. İncelediğimiz metinlerde bugün Yeni Uygur Türkçesinde kullanılan +liri şekline rastlanmamıştır.

2.2.1.3. Çokluk Ekleri

Çağatay Türkçesi (Eckmann, 2013, s. 65) ve Yeni Uygur Türkçesinde (Tömür, 2003, s. 47) olduğu gibi metinde de çokluk eki -lar/-ler olarak kullanılmıştır.

alçaklar “alçaklar, hainler” (Y01/04), farklar “farklar” (Y05/02)

2.2.1.4. Soru Eki

Çağatay Türkçesinde soru eki daima dar yuvarlak ünlüdür. Yeni Uygur Türkçesinde de daima *mu* şeklinde kalın dar yuvarlak ünlüdür. Soruya tereddüt ifadesi katan *-kin*, *-ki* edatı ile birlikte *-mikin* şeklinde ince düz dar ünlü de olabilir (Öztürk, 2010, s. 53). Metinlerde Çağatay Türkçesinde olduğu *mu/mü* şeklinde kullanılmıştır. Bugün Yeni Uygur Türkçesinde kullanılan *-mikin* şekline metinlerde rastlanmamıştır.

netice bar mu? “sonuç var mı?” (Y07/04), *emdi bizge yene mu gâflet?* “şimdi bize yine mi gâflet?” (Y03/02), *adâlet sözler mü siz?* “adalet söyler misiniz?” (58/001)

2.2.1.5. Ek-Fil

Metinlerde é(r) ek-fiilinin belirli ve belirsiz geçmiş zamanda 3. şahısta örneklerine rastlanmıştır. Metinlerde de tur- yardımcı fiil geniş zamanda kullanılmıştır.

en faziletlik bir iş edi. “en faziletli bir işti.” (Y21/01), *köp edi* “çoktu” (Y06/06), *lazım edi* “lazımdı” (Y13/08, Y17/03), *hatâdur* “hatadır” (Ş05/02, E02/01), *ihsândur* “iyiliktir” (Y08/04).

2.2.2. Fiil Çekim Ekleri

2.2.2.1. Şahıs Ekleri

2.2.2.1.1. Zamir Kökenli Şahıs Ekleri

Çağatay Türkçesinde belirli geçmiş zaman, şart çekiminde iyelik kökenli şahıs ekleri kullanılır. Bunun dışında kalan kiplerde ise zamir kökenli şahıs ekleri kullanılır. Yeni Uygur Türkçesinde şimdiki zaman, belirsiz geçmiş zaman geniş zaman, gelecek zaman ve istek çekimlerinde zamir kökenli şahıs ekleri kullanılır (Doğan, 2014, s. 100). Metinlerde geniş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman, belirsiz geçmiş zaman çekiminde zamir kökenli şahıs ekleri kullanılmıştır.

Metinlerde geçen zamir kökenli şahıs ekleri şunlardır: tekil 1. şahıs (men), tekil 2. şahıs (sen), tekil 3. Şahıs (Ø), çoğul 1. şahıs (-mIz), çoğul 2. şahıs (-siz sizler), çoğul 3. şahıs (-IAr).

Metinde geçen zamir kökenli şahıs ekleri Çağatay Türkçesi ile aynıdır. Yeni Uygur Türkçesi ile tekil 2. kişide nezaket ifadelerinde *siz*, hürmet ifadelerinde *sile* (sizler) veya *özleri* şekillerinin kullanılması, tekil 3. şahıs zamiri *u*, *ular* olması, çoğul 2. kişide *siler* şeklinin kullanılması yönüyle farklılık göstermektedir (Tömür, 2003, s. 297).

2.2.2.1.2. İyelik Kökenli Şahıs Ekleri

Çağataycada iyelik kökenli şahıs ekleri belirli geçmiş zaman ve şart çekiminde kullanılır. Uygurcada belirli geçmiş zaman, şart ve gereklilik çekimlerinde kullanılır. İncelediğimiz metinlerde iyelik kökenli şahıs ekleri belirli geçmiş zaman ve şart çekiminde kullanılmıştır.

Metinlerde kullanılan iyelik kökenli kişi ekleri şunlardır: tekil 1. şahıs (-I-m), tekil 2. şahıs (-I-η), tekil 3. şahıs (Ø), çoğul 1. şahıs (-k/-k), çoğul 2. şahıs (-ηIz, -ηUz), çoğul 3. şahıs (-IAr).

Metinde geçen iyelik kökenli şahıs ekleri Çağatay Türkçesi ile aynıdır. Yeni Uygur Türkçesi ile çoğul 2. şahıs ekinin -ηlar/-ηler olması yönüyle farklılık gösterir (Öztürk, 2010, s. 73). Bugün Yeni Uygur Türkçesinde kullanılan bu şekil, metinde emir ve istek çekiminde kullanılan çoğul 2. şahıs ekidir.

2.2.2.2. Zaman ve Şekil Ekleri

2.2.2.2.1. Basit Çekimler

Geniş Zaman

Metinlerdeki geniş zaman çekimi “fiil tabanı + (-Ar, -Ur, -r, -mAs) + şahıs zamirleri” şeklindedir. Bu yapı Çağatay Türkçesi ve Yeni Uygur Türkçesi ile aynıdır. Sadece Yeni Uygur Türkçesinden çoğul 2. şahısta, şahıs zamirinin *siler* şeklinde olması ve üçüncü çoğul şahısta ise –ş şahıs ekinin kullanılması yönüyle farklılık gösterir.

çıkarılmas “çıkaramaz” (Y06/05), *atar* “atar” (Y06/02), *etmes* “etmez” (Y06/06).

Şimdiki Zaman

Metinlerde şimdiki zaman çoğunlukla (fiil tabanı + -a/-e/-y(+dur) + şahıs zamiri) yapısı ile yapılmıştır. Bu yapı Çağatay Türkçesinde şimdiki zaman ifadesinde bu günkü Yeni Uygur Türkçesinde gelecek zaman ifadesinde kullanılan yapıdır. Bunu –maқта/-mekte yapısı takip eder. Bu yapı da bu gün Yeni Uygur Türkçesinde ekleriyle şimdiki zaman ifadesinde kullanılan yapıdır. Yani metinlerdeki şimdiki zaman ifadesi çoğunlukla Çağatay Türkçesi ile aynı olup kısmen de bu gün Yeni Uygur Türkçesinde kullanılan –maқта/-mekte yapısı ile aynıdır.

bilemen “biliyorum” (Y18/04), *kiredür* “giriyor” (Y08/05), *işlemekte* “çalışıyor” (Ş05/03, Y01/03, Y20/05)

Gelecek Zaman

Metinlerde gelecek zaman için bugün Yeni Uygur Türkçesinde kullanılan –maқçı/-mekçi yapısı kullanılmıştır. Yeni Uygur Türkçesinde hem sıfat-fiil hem de gelecek zaman eki olarak kullanılan “-idiğan” ekinin üzerine şahıs zamirlerinin gelmesi ile oluşan yapı ise “-adurğan/-edurğan” şeklinde metinde çok miktarda sıfat-fiil olarak kullanılmıştır.

bermekçi “verecek, vermek istiyor” (Y09/12), *kelmekçi* “gelecek, gelmek istiyor” (Y19/05)

Belirli Geçmiş Zaman

Metinlerde belirli geçmiş zaman “Fiil tabanı + -DI, -DU + İyelik kökenli şahıs ekleri” yapısıyla sağlanmıştır. Belirli geçmiş zaman için metinlerde kullanılan şekil Çağatay Türkçesi ve Yeni Uygur Türkçesi ile aynı olup bir farklılık yoktur.

çıқardım “çıkardım” (Y21/08), *alduқ* “aldık” (Y10/07, Y20/08)

Belirsiz Geçmiş Zaman

Metinlerde belirsiz geçmiş zaman sık olarak Çağatay Türkçesinde olduğu gibi “-p, -ptlr, -ptUr + kişi zamiri” yapısı ile sağlanır. Bunu bu gün Yeni Uygur Türkçesinde de kullanılan “-ğan/-қан, -gen/-ken + kişi zamiri” yapısı takip eder ve birinci ve üçüncü kişilerde örnekleri vardır. Bu yapı ile kurulan belirsiz geçmiş zamanda üçüncü kişilerde –dur eki düşebiliyor. Yukarıda bahsettiğimiz üçüncü şahıslarda kullanılan –miş eki de metinde üçüncü şahıslarda kullanılmıştır. Belirsiz geçmiş zaman için metinlerde kullanılan şekil Çağatay Türkçesi ve Yeni Uygur Türkçesi ile aynı olup bir farklılık yoktur.

kılmışler “gelmişler” (Y04/04), *kılğan* “kılmış” (Y19/03)

Emir-İstek Çekimi

Metinlerde emir-istek çekimi tekil birinci kişide “-ay/-ey”, tekil ikinci kişide “-gıl/-gil, -gın/-gin , -kıl/-kil, -kın/-kin”, tekil üçüncü kişide “-sun/-sün”, çoğul birinci kişide “-(A)ll, -(A)llıq, -(A)llm”, çoğul kişide “ı, -ıAr”, çoğul üçüncü kişide “-sun/-sün, -sunlar/-sünler” şeklinde kullanılmıştır.

Emir-istek çekimi Çağatay Türkçesi ve Yeni Uygur Türkçesi ile aynıdır. Sadece çokluk 1. kişide Çağatay Türkçesindeki yapı kullanılmıştır. Yeni Uygurcadaki emir-istek çekiminde kullanılan –*eylik* ekinin metinlerde sadece bir örneği vardır. Bu ek *bér-* kelimesine gelmiştir ve *béreylik* “verelim” şeklinde kullanılmıştır.

aytıl “söyle” (Ş06/05).

Şart Çekimi

Metinlerde şart kipinin çekimi Çağatay Türkçesi ve Yeni Uygur Türkçesinde olduğu gibi –*sa/-se* ekinin üzerine iyelik kökenli şahıs eklerinin gelmesi ile oluşmuştur.

bésem “versem” (Y11/07), *kılsaı* “kılсан, yapsan” (Y01/05).

Gereklilik Çekimi

Metinlerde gereklilik ifadesini sağlamak için Çağatay Türkçesinde ve Yeni Uygur Türkçesinde gereklilik için kullanılan “-mAk kerek, -sA kerek” şekilleri kullanılmakla beraber bu gün Yeni Uygur Türkçesinde kullanılan –ş eki ile teşkil edilen fiil isimlerinin iyelik eki almış şekillerine kerek kelimesinin getirilmesiyle oluşan yapı da kullanılmıştır.

yetişmek kerek “ulaşmak, yetişmek lazım” (Ş02/03), *âzâd boluşı kerek* “azad olması lazım” (E02/01).

2.2.2.2.2. Birleşik Çekimler

2.2.2.2.2.1. Hikâye Birleşik Çekimi

Geniş Zamanın Hikâyesi

Metinlerde gelecek zamanın hikâyesi -r ê(r)di yapısıyla sağlanmıştır. Bu yapı Hem Çağatay Türkçesinde hem de Yeni Uygur Türkçesinde kullanılan yapıdır. Yeni Uygur Türkçesinde bu yapının yanı sıra fonetik değişikliğe uğramış -atti (-atti < a-du êdi <-a dur êdi < -a durur ê(r)di) yapısı da kullanılır. Fakat metinlerde bunun örneğine rastlanmamıştır

aytur edim “söyledim” (Y13/10), *bolur edinij* “olurdunuz” (Y11/08).

Şimdiki Zamanın Hikâyesi

Metinlerde şimdiki zamanın hikâyesi -makta êdi/-mekte êdi yapısı ile sağlanmıştır. Bu yapı bu gün Yeni Uygur Türkçesinde kullanılan yapıdır.

Sürmekte êdi “sürüyordu, devam ediyordu” (Y10/06), *körülmekte êdi* “görülüyordu” (Y19/05).

Gelecek Zamanın Hikâyesi

Metinlerde gelecek zamanın hikâyesi –GAy gelecek zaman ekine êr- yardımcı fiilinin belirli geçmiş zaman ekinin gelmesiyle ifade edilir. Bu yapı Çağatay Türkçesinde gelecek zamanın hikâyesi çekiminde kullanılırken Yeni Uygur Türkçesinde istek kipinin hikâyesi olarak kullanılır.

ergeşkeyler êdi “takip edeceklerdi” (Y09/05)

Belirsiz Geçmiş Zamanın Hikâyesi

Metinlerde geçmiş zamanın hikâyesi için üç yapı kullanılmıştır. Birinci yapı “ fiil tabanı + ğan êdi + şahıs eki”, ikinci yapı “-p êrdi”, üçüncüsü ise “mîş êdi” yapısıdır. Bu yapılar Çağatay ve Yeni Uygur Türkçesinde de belirsiz geçmiş zamanın hikâyesi için kullanılan yapılarıdır.

kêlgen edim “gelmiştim” (Y21/04), *okuĝan êdük* “okumuştuk” (Y09/07), *alıp edük* “almıştık” (Y02/05).

Şart Çekiminin Hikâyesi

İncelenen metinlerde şart çekiminin hikâyesi için Yeni Uygur Türkçesinde kullanılan “-sA + şahıs eki + êdi” yapısı kullanılmıştır.

bolsak êdi “olsaydık” (E01/01), *bêrseler êdi* “verselerdi” (Y18/08).

2.2.2.2.2.2. Rivayet Birleşik Çekimi

Geniş Zamanın Rivayeti

Çağatay Türkçesinde geniş zamanın rivayeti, geniş zaman ekinin üzerine gelen êr- yardımcı fiilinin belirsiz geçmiş zaman çekimiyle “-Ar, -Ur, -r, mAs êrmiş” yapılıdır (Eckmann, 2013, s. 132). Uygurcada ise geniş zamanın rivayeti “-Ar êken + şahıs zamirleri” yapısı ile ifade edilir (Öztürk, 2010, s. 97). Metinlerde de hem Çağatay Türkçesindeki hem de Yeni Uygur Türkçesindeki yapının örneklerine rastlanmıştır.

bolur êken “olurmuş” (Y08/04, Y21/05), *bolur êmiş* “olurmuş” (Y11/02), *barur êken miz* “Varırmışız” (Y19/06).

Belirsiz Geçmiş Zamanın Rivayeti

Metinlerde belirsiz geçmiş zamanın rivayeti fiilin üzerine gelen “-ğan êken” ve “-ğan êmiş” ekleri ile sağlanmıştır. Bu yapı bugün Yeni Uygur Türkçesinde kullanılan yapıdır.

alğan êken “almış imiş” (Y09/09), *yürgen êken* “yürümüş imiş” (Y05/04), *kılğan êmişler* “kılmışlar imiş” (Y17/01)

Şimdiki Zamanın Rivayeti

Metinlerde şimdiki zamanın rivayeti –maқта/-mekte şekline ê-fiilinin belirsiz geçmiş zaman çekimi gelmesi ile sağlanmıştır. Bu yapı Yeni Uygur Türkçesinde bu çekim için kullanılan iki yapıdan bir tanesidir.

yaşılanmaқта êken “iyileşiyormuş” (Y01/03), *kaçmaқта êken* “kaçıyormuş” (Y10/12)

2.2.2.2.2.3. Şart Birleşik Çekimi

Belirsiz Geçmiş Zamanın Şartı

Çağatay Türkçesinde ve Yeni Uygur Türkçesinde belirsiz geçmiş zamanın şartı “-ğan bolsa” yapısı ile sağlanır. Metinlerde de belirsiz geçmiş zamanın şartı bu yapı ile aynıdır.

neşr bolğan bolsa “neşr olmuşsa” (Ş01/03), *tağfan bolsak*
“bulmuşsak” (E01/01)

Gelecek Zamanın Şartı

Metinlerde gelecek zamanın şartı Yeni Uygur Türkçesinde kullanılan fiil tabanına gelen “-mağçı bolsa” yapısı ile sağlanmıştır. Yeni Uygur Türkçesinde ikinci bir şekil olan ve fonetik değişikliğe uğramış olan “-idiğan bolsa” yapısına metinlerde rastlanmamıştır.

kılmağçı bolsak “kılacaksak” (E02/04). *kıladurğan bolsa*
“kılacaksa” (E02/04)

2.3. İsim-Fiiller

Çağatay Türkçesinde isim fiil eki olarak -mAK, -Ar, -Ur, -r, mAs ekleri kullanılır. Yeni Uygur Türkçesinde ise isim fiil eki olarak -maq/-mek, -ma/-me, -(i, u, ü)ş ekleri kullanılır. Metinlerde isim-fiil ekleri olarak -maq/-mek, -ma/-me, -(i, u, ü)ş ekleri kullanılmış bu eklerin yanı sıra sayısı çok olmasa da Kıpçak unsuru olan -v isim-fiil ekine de rastlanmıştır. Örneğin *oquv* kelimesi beş defa geçmektedir. Yazının yazarı belirtilmemiştir. Fakat yazının başlığı “Kaşgar Kırgız Akartı Uyuşmasının Malumat” şeklindedir. Yazının sonunda ise “Kırgız milleti tarafıdın teşekkür bildiremiz” ifadesi yer almaktadır. Buradan anlaşılıyor ki yazı Kırgız bir yazar tarafından yazılmıştır. Bir diğer örnek *saklav* kelimesidir. Kelimenin geçtiği yazının yazarı belirtilmemiştir. Dikkat çeken husus ise aynı yazıda *boluv* kelimesinin geçmesidir. -v isim-fiil ekinin kullanıldığı başka bir kelime sayla-“seçmek” fiilidir. *Saylav* “Seçim” kelimesi ise ikisi aynı yazıda olmak üzere üç defa kullanılmıştır. Kıpçakça bu unsurların olduğu gibi kullanılmasını, bu şekillerin Doğu Türkistan Türklüğü tarafından anlaşıldığı şekilde değerlendirmek gerekir.

okutmak “okutmak” (Y11/03, Y01/03), *saklaş* “saklamak”
(Y13/09), *taşlama* “bırakma” (Y01/05), *saklav* “saklamak” (Y05/05)

2.4. Sıfat-Fiiller

Metinlerde, sıfat-fiil eki olarak “-Adurğan , -GAn, -GU, -GUÇI, -GUIUK, -mAs, -mAsllk, -mlş” ekleri kullanılmıştır. Bu sıfat-fiil ekleri Çağatay Türkçesinde ve Yeni Uygur Türkçesinde kullanılan eklerdir. Bu eklerden -GUIUK ve -mAsllk ekinin ise Yeni Uygur Türkçesinde kullanımı yoktur. Çağatay Türkçesi ve Yeni Uygur Türkçesinde kullanımı olan -GUÇI sıfat-fiil ekinin metinlerde bu şekilde kullanıldığı gibi -gUÇI > -vUÇI değişimi görülerek -vçI ve ek başı g- sesi düşerek -UÇI şeklinde kullanımı da vardır. Bunun yanı sıra metinlerde ve Çağatay Türkçesinde kullanılan -Adurğan sıfat-fiili

bugün Yeni Uygur Türkçesinde ses değişikliğine uğrayarak -idigan şeklinde kullanılmaktadır.

2.5. Zarf-fiiller

Metinlerde zarf-fiil eki olarak(-X-p, -GAndA, -A, -y, -GAll, -GAÇ, -GUñA, -ğança, -mAstIn, -mAy) ekleri kullanılmıştır. Bu zarf-fiil ekleri Çağatay Türkçesinde ve Yeni Uygur Türkçesinde kullanılan zarf-fiil ekleridir. Bu zarf-fiil eklerinden -Gall eki bugün Yeni Uygur Türkçesinde “ı” sesinin yerine “i” sesinin kullanılması ve gerileyici ünlü benzeşmesinden dolayı -Gili şeklinde kullanılmaktadır.

SONUÇ

Bu gün konuşurlarının büyük çoğunluğunu Doğu Türkistan'daki Uygur Türklerinin oluşturduğu Yeni Uygur Türkçesi, 1920'li yılların başından itibaren kendini göstermeye başlamış fakat standartlaşmasını uzun yıllar tamamlayamamış, birkaç defa alfabe değişikliği yapılmış bir yazı dilidir.

1933-1937 yılları arasında Kaşgar'da çıkarılan *Şarki Türkistan*, *Erkin Türkistan* ve *Yeni Hayat* adlı gazetelerin dil özellikleri bugün konuşulan Yeni Uygur Türkçesinden çok Çağatay Türkçesine ait özellikler barındırmaktadır. Yazı dili standart Çağatay Türkçesi gibi devam ettirilse de metinlerde dönemin dil özelliklerine de rastlanmaktadır. Bu metinler ne tam bir Çağatay Türkçesi metnidir ne de tam bir Yeni Uygur Türkçesi yazı dili metnidir. Metinlerin dil özellikleri göz önünde bulundurulunca Çağatay Türkçesinden Yeni Uygur Türkçesine geçiş dönemi olduğu açıkça görülmektedir. Çünkü metinlerdeki dil özelliklerinin büyük çoğunluğu Çağatay Türkçesi olsa da yer yer Yeni Uygur Türkçesi özellikleri görmek mümkündür. Aynı zamanda gazetelerde Kıpçak unsurlarına rastlanması da bölgede sadece Uygur Türklerinin değil diğer Türk boylarının da yaşadığını ve bunların ağız özelliklerinin yazıda kullandıklarının bir göstergesidir.

Sonuç olarak 20. yüzyılın ilk çeyreğinde mahallî şivelerin yazı dili olması ile Orta Asya İslami Türk yazı dili olan Çağatay Türkçesi yerini yeni Türk lehçelerine bırakırken bu durumun Yeni Uygur Türkçesi için 20. yüzyılın ilk çeyreğinden sonraki dönemlere denk geldiğini yapılan çalışmadan hareketle söylemek mümkündür.

KISALTMALAR

- Ş01 : 21 Temmuz 1933 tarihli Şarki Türkistan gazetesi, sayı: 1
Ş02 : 28 Temmuz 1933 tarihli Şarki Türkistan gazetesi, sayı: 2
Ş03 : 3 Ağustos 1933 tarihli Şarki Türkistan gazetesi, sayı: 3
Ş04 : ... Eylül 1933 tarihli Şarki Türkistan gazetesi, sayı:4

- Ş05 : 18 Eylül 1933 tarihli Şarki Türkistan gazetesi, sayı: 5
Ş06 : 26 Eylül 1933 tarihli Şarki Türkistan gazetesi, sayı: 6
Y01 : 4 Ekim 1934 tarihli Yeni Hayat gazetesi, sayı: 8
Y02 : 29 Ekim 1934 tarihli Yeni Hayat gazetesi, sayı: 11
Y03 : 3 Ocak 1935 tarihli Yeni Hayat gazetesi, sayı: 29
Y04 : 31 Ocak 1935 tarihli Yeni Hayat gazetesi, sayı: 35
Y05 : 1 Nisan 1935 tarihli Yeni Hayat gazetesi, sayı: 51
Y06 : 29 Nisan 1935 tarihli Yeni Hayat gazetesi, sayı: 57
Y07 : 1 Temmuz 1935 tarihli Yeni Hayat gazetesi, sayı: 74
Y08 : 3 Ekim 1935 tarihli Yeni Hayat gazetesi, sayı: 96
Y09 : 31 Ekim 1935 tarihli Yeni Hayat gazetesi, sayı: 104
Y10 : 2 Ocak 1936 tarihli Yeni Hayat gazetesi, sayı: 121
Y11 : 30 Ocak 1936 tarihli Yeni Hayat gazetesi, sayı: 129
Y12 : 2 Nisan 1936 tarihli Yeni Hayat gazetesi, sayı: 146
Y13 : 30 Nisan 1936 tarihli Yeni Hayat gazetesi, sayı: 153
Y14 : 2 Temmuz 1936 tarihli Yeni Hayat gazetesi, sayı: 171
Y15 : 20 Temmuz 1936 tarihli Yeni Hayat gazetesi, sayı: 176
Y16 : 1 Ekim 1936 tarihli Yeni Hayat gazetesi, sayı: 189
Y17 : 29 Ekim 1936 tarihli Yeni Hayat gazetesi, sayı: 200
Y18 : 1 Ocak 1937 tarihli Yeni Hayat gazetesi, sayı: 226
Y19 : 28 Ocak 1937 tarihli Yeni Hayat gazetesi, sayı: 233
Y20 : 1 Nisan 1937 tarihli Yeni Hayat gazetesi, sayı: 249
Y21 : 29 Nisan 1937 tarihli Yeni Hayat gazetesi, sayı:255

KAYNAKÇA

- Argunşah, M. (2013). *Çağatay Türkçesi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Demirağ, Y. (2014). 1755-1949 arası Doğu Türkistan. *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, 3, 229-245.
- Doğan, L. (2007). *Çağdaş Türk lehçeleri el kitabı*. İstanbul: Kriter Yayınları.
- Doğan, L. (2014). *Uygur Türkçesi grameri*. Edirne: Parafiks Yayınevi.
- Eckmann, J. (2013). *Çağatayca el kitabı* (Karaağaç, G., Çev.). İstanbul: Kesit Yayınları.
- Jarring, G. (1933). *Studien zu einer Osttürkischen lautlehre*. Lund.
- Jarring, G. (1946-1951). *Materials to the knowledge of eastern Turki*. Lund.
- Johanson, L. (2002). Türk yazı dillerinin ve yazı sistemlerinin geçerliliğine dair. *Türkbilig*, 2002(4), 71-79.

- Koraş, H. (2015). *Vatan şairi bir Uygur Mehemmetimin Obulkasımov (Almasbek)*. Konya: Kömen Yayınları.
- Öztopçu, K. (1993). Uygur Türkçesinin yazı dili olarak gelişmesi ve Uygur Türkçesi sözlükler. *Türk Dilleri Araştırmaları*, 3, 167-174.
- Öztürk, R. (2010). *Yeni Uygur Türkçesi grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Shaw, R. B. (1880). *A sketch of the Turki language as spoken in Eastern Turkistan*. Printed J. W. Thomas At The Baptist Mission Press.
- Şirin User, H. (2006). *Başlangıçtan günümüze Türk yazı sistemleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yaman, E. (200). *Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesinin söz dizimi bakımından karşılaştırılması*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yeloğlu, A. (2019). Uygur yenileşme süreci, matbuatın gelişmesi ve Yeni Hayat gazetesi. *Cappadocia Journal Of History And Social Sciences*, 12(April), 40-54.
- Yıldırım, T. (2010). *Son döneme ait bir Çağatay metni Mev'ize*. İstanbul: Hat Yayınevi.